

Het Paradijs van den Boekenvriend.

Boekerijen kende men reeds in de
grijze oudheid

De oudste Volksbibliotheken dateeren

uit de 19de eeuw.

DE boekenliefhebber, die belang stelt in de letterkunde van zijn land of zijn tijd; de geschiedvorschuer, die graag in oude documenten snuffelt naar wat in lang vervlogen tijden de menschen bezighield, de student, die zich omtrent een bepaald onderdeel van zijn studie wenscht te oriënteren, het dienstmeisje, dat in haar vrijen tijd smult van detective-verhalen en liefdesromans, al deze menschen en oneindig véél méér categorieën nog, vinden het van zelf sprekend, dat wat zij wenschen te lezen, voorradig is in een bibliotheek, zooals vrijwel elke gemeente er tegenwoordig eenige bezit. Grootsch opgezette openbare leesalen, goed geoutilleerde universiteitsbibliotheken en wetenschappelijke boekerijen van groote culturele waarden mogen dan al het privilege van bepaalde steden zijn, een openbare of particuliere boekerij, waar de boekenliefhebber, zij het dan ook vaak onder bepaalde voorwaarden, gastvrijheid wordt geboden, vindt men in ieder beschaafd land bij honderden, zelfs het kleinste dorp kan meestal wel bogen op een meer of minder bescheiden uitleenbibliotheek. De grootstadsbewoner haalt wellicht glimlachend de schouders op voor wat den lesgierigen er wordt geboden, de dorpelingen, daarentegen zijn erkentelijk voor de hun geschonken mogelijkheid om gedurende de lange wintermaanden bij een boek verpozing te zoeken.

Op de vraag of ook in vroeger eeuwen boekenverzamelingen bestonden in den geest van onze bibliotheken, zal menigeen ontkennend antwoord geven. Zelfs zij, die in het woord bibliotheek den Griekschen oorsprong terugvinden en bovendien weten, dat niet alleen tijdens de middeleeuwen maar ook véél vroeger bij de Romeinen, de Grieken en de Egyptenaren de literatuur bloeide, hebben dit verschijnsel waarschijnlijk nooit in verband gebracht met boekerijen zooals wij die kennen. De uit leem gemaakte leitjes van Assoerbanipal, die van 668—626 voor Christus leefde, en wiens bezittingen bij de opgravingen in het paleis te Ninive aan den dag kwamen, zoodat wij ze tot de Babylonisch-Assyrische cultuur kunnen rekenen beantwoorden immers al evenmin aan het begrip dat wij ons nu van een bibliotheek hebben gevormd als de papyrusrollen of de perkamenten teksten, die, kostbare overblijfselen uit een grauw verleden, den museumbezoekers door hun zeldzaamheid niet weinig imponeren. Toch kende men, eeuwen vóór de christelijke jaartelling wel degelijk boekerijen. De bovengenoemde Assoerbanipal bijvoorbeeld die de inscripties op steenen, dateerend van vóór den zondvloed kon ontcijferen, liet de Babylonisch-Assyrische literatuur niet alleen systematisch rangschikken, maar zorgde er ook voor, dat vele van die stukken gecopieerd werden. De door hem aangestelde bibliotheekambtenaren moesten zelfs een catalogus samenstellen.

Beroemd was onder andere de door Ptolemaïes Soter omstreeks 283 jaar voor Christus, gestichte bibliotheek van Alexandrië. Deze, in het jaar 47 voor Christus vernietigde boekerij, omvatte de geheele Grieksche literatuur. De geweldige voorraad werken

had men verkregen door eenvoudig heele ladingen boeken in beslag te nemen. Ook kwam het nog al eens voor, dat men in Athene exemplaren te leen vroeg, die het eigendom waren van den staat. Eenmaal in Alexandrië beland liet men dergelijke werken er „wennen”, in het gunstigste geval stuurde men, in plaats van het origineele exemplaar een copie terug.

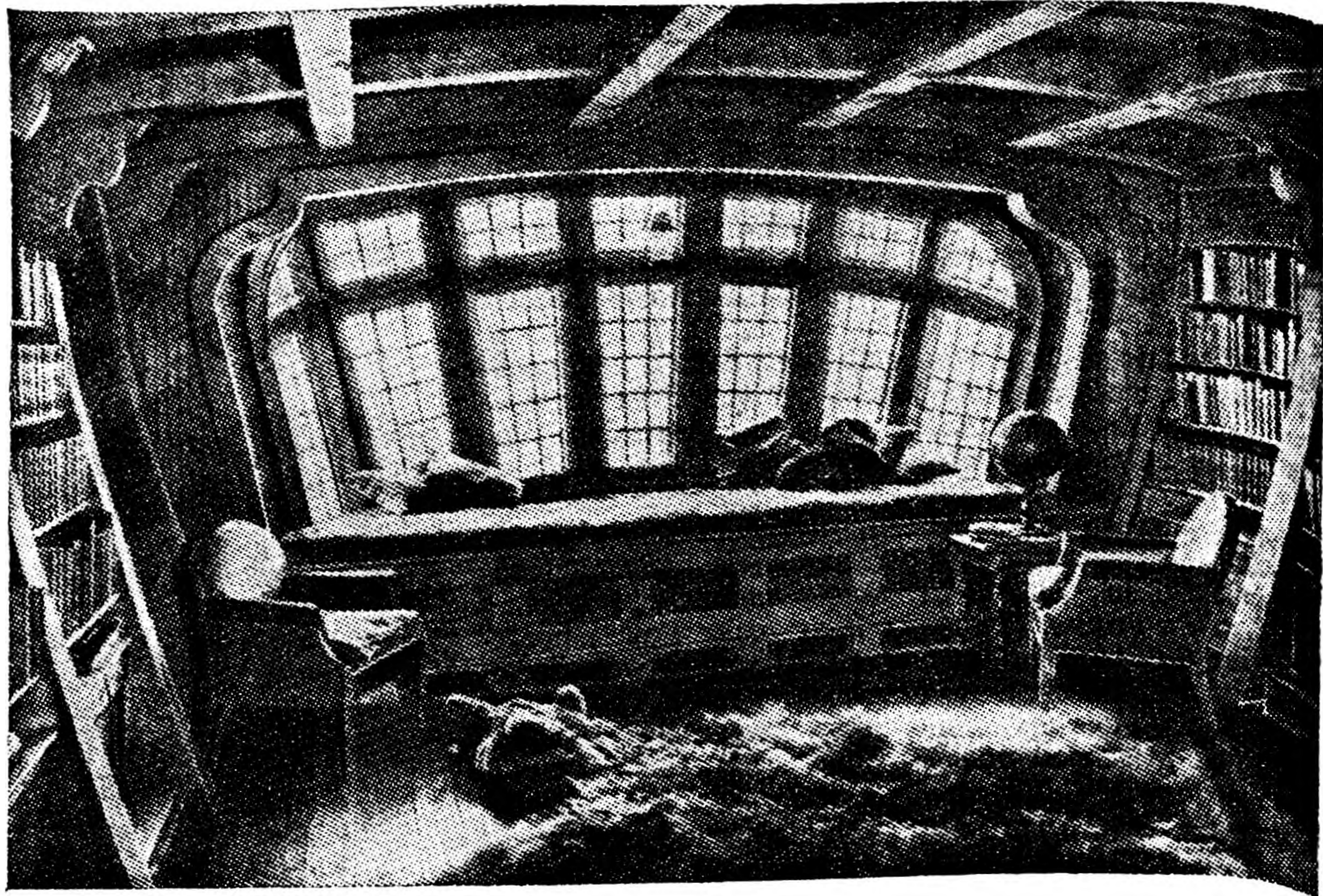
Trouwens reeds zes eeuwen voor Christus was Xerxes zoo vrij om een van de toentertijd bestaande particuliere bibliotheken naar Perzië te laten overbrengen. En van den Egyptischen koning Osyndandias staat vermeld, dat hij een bibliotheek bezat die „Medicijn voor de ziel” werd geheeten.

In den tijd, dat Griekenland werd onderdrukt, waren boeken en bibliotheken de eenige middelen waarmede men de cultuur van het land voor ondergang kon behoeden.

Hooge waarde dient, in dit verband, gehecht te worden aan de tweemaal honderd duizend rollen door Antonius bestemd als basis voor een bibliotheek, die de boekerij, welke in het zeven en veertigste jaar voor Christus in het „Scrapcion” werd vernield, moest vervangen. Helaas werd ook deze heidensche bibliotheek gedeeltelijk in het jaar 351 door verontwaardigde Christenen en voor de rest, in 641 door de Arabieren, vernield. Sommige geschiedschrijvers beweren zelfs, dat Kalif Omar de badkamers met den onschatbaren inhoud liet stoken. Hoe tragisch dit onherstelbare verlies op zichzelf beschouwd, ook moge wezen, Alexandrië had in elk geval haar roeping vervuld. Zij was niet slechts het brandpunt van de Helleensche wetenschap geweest, maar had ook, dank zij de in deze stad toegepaste en streng wetenschappelijk doorgevoerde methodes, de antieke wereld beïnvloed. De cultuur van den Romeinschen keizertijd kan als een voortzetting van het in Alexandrië verrichte culturele werk worden beschouwd.

Tegenwoordig zijn trouwens vele wetenschappelijk onderlegde lieden er zich ten volle van bewust, dat men in dien lang vervlogen tijd wel degelijk systematisch wist te werken. Authentieke teksten werden gecopieerd en in den handel gebracht. Noch lexicographie, noch bibliographie of bibliophilie waren toentertijd ijle begrippen.

Vele jaren achtereen was Alexandrië het centrum voor den boekhandel. Later ondervond de stad in dit opzicht de concurrentie van Rome, waar, ten tijde van Cicero, Varro bij Atticus, den eersten Romeinschen uitgever een werk publiceerde „De Bibliothecis” geheeten, en waar, na Cesar's dood, de eerste openbare bibliotheek werd gesticht. In de vierde eeuw telde de stad overigens reeds zeven-

Een boekenvriend op Long Island heeft zijn bibliotheek in den vorm van een schip laten bouwen.

en-twintig van dergelijke instellingen. In iedere provincie stad vond men toen een boekerij. Men zal zich herinneren hoe reeds Seneca de bibliomanen fel heeft gehekeld.

* * *

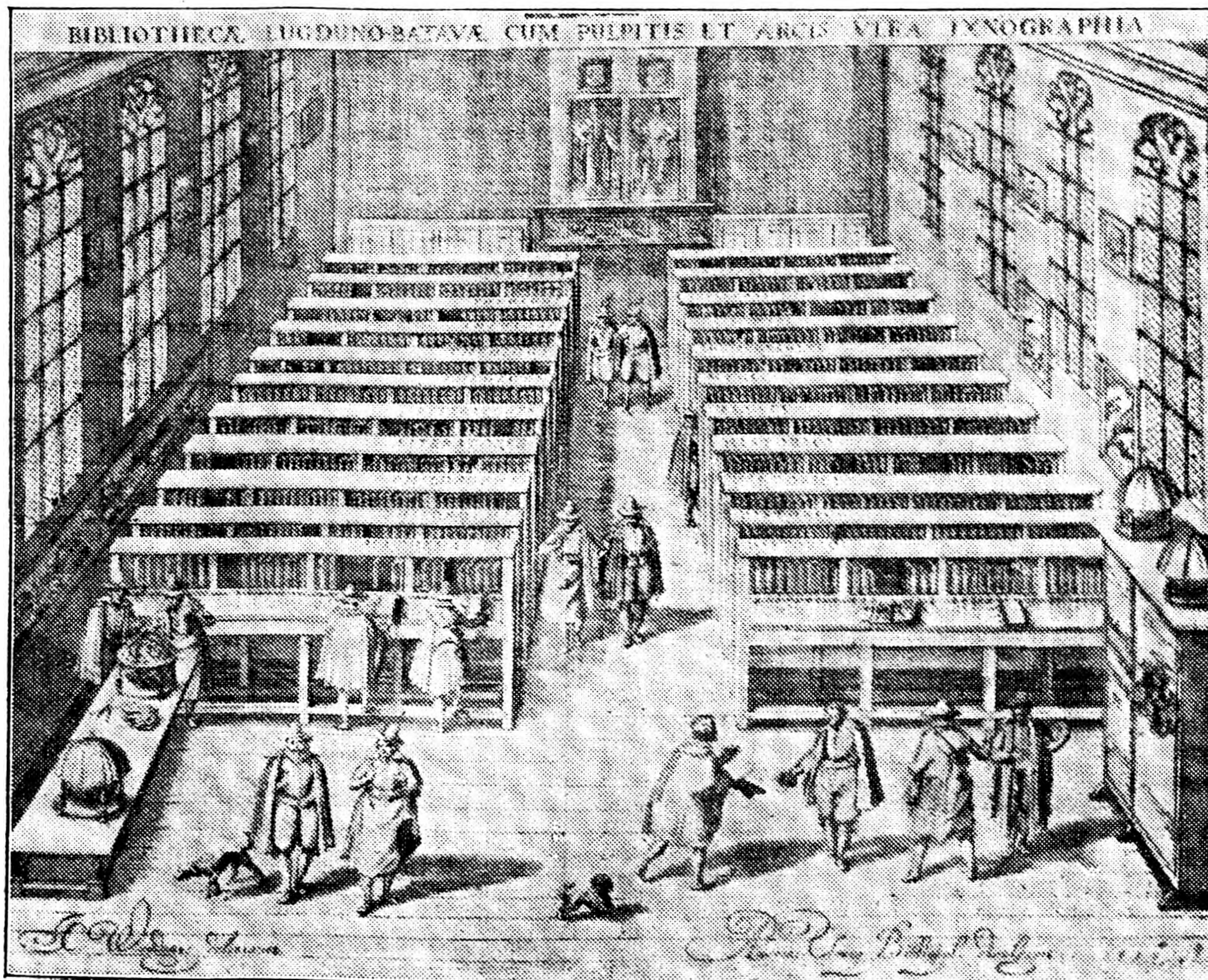
Wij mogen dan al weten, dat er in de grijze oudheid boekerijen bestonden, van de manier, waarop ze waren ingericht is weinig bekend. Toch zijn de sporadische berichten, welke dienaangaande werden bewaard, voldoende om ons met eenige verbazing te laten constateeren, dat Griekenland en Rome, ook op dit gebied, in zes eeuwen tijds hetzelfde wisten te bereiken, waarvoor de christelijke cultuur en die van het Avondland een drievoudig tijdsbestek noodig hadden. Vandaar, dat de Bibliotheca sacra of divina uit de eerste Christelijke eeuw niet anders zijn dan een voortzetting van den heidenschen vorm. De omvang was, ondanks alle aan den dag gelegden ijver en niettegenstaande het feit, dat een perkamenten codex veel minder plaats in beslag nam dan een papyrusrol, zó beperkt, dat een enkele kast, „armarium” genaamd meestal voldoende bleek om de boekerij onder te brengen.

Hoewel in de schrijfkamers van de kloosters ijverig werd vertaald en gecopieerd, beschouwden men in de elfde eeuw toch een boekerij van 650 deelen nog als iets héél bijzonders. Dit in aanmerking genomen, begrijpen wij, dat van speciale gebouwen om de boeken te bergen geen sprake behoefde te zijn. Men zette ze in een van de kloostertvertrekken. Werd die ruimte op den duur te beperkt, dan had men altijd nog wel de beschikking over een gedeelte van den kruisgang, dien men dus feitelijk kan beschouwen als de architectonische kern van de latere fraai ingerichte bibliotheken en leesalen. Sporadisch was er een speciaal gebouw dat als bibliotheek dienst deed. Een dusdanig perceel bezat bijvoorbeeld Sint Gallen. In de gelijkvloersche lokalen bevond zich het „scriptorium”, de schrijfkamer, terwijl boven in het huis de boeken gerangschikt stonden. Om de vaak lijvige folianten beter te kunnen gebruiken, werden in de zaal lezelaars neergezet, waaraan men de werken met kettingen vastlegde, teneinde diefstal te voorkomen.

Terwijl het bibliotheekwezen zich in de christelijke landen nog langzaam aan ontwikkelde, was het in de Islamitische wereld reeds tot grooten bloei gekomen, dank zij het feit, dat men daar alle literaire schatten van de Grieken en de Oostersche volkeren in het Arabisch ging vertalen en met de vele handschriften die als een soort belasting werden beschouwd, zowel openbare als particuliere bibliotheken inrichtte.

In het christelijke Avondland valt in zoover een kentering te constateeren, dat zich met het opkomen van den burgerstand en den nabloei van het riddertijdperk een nieuwe literatuur, die van de ridderlijke poëzie en de volksromantiek ontwikkelde. Alles wat op dit gebied verscheen, werd zooveel mogelijk verzameld; hetgeen te gemakkelijker kon gebeuren omdat de luxe op boekengebied den adel en de adel hun eigen schrijfkamers, waar calligrafen, vertalers en „illuminateuren” voortdurend werk vonden. Wat de burgerij betreft, kunstbeschermers, opdrachtgevers en verzamelaars deden, ook wat den boeken aangaat, van hun daadwerkelijke belangstelling blijken, hetgeen onder anderen tengevolge had dat raadsbibliotheken en soortgelijke verzamelingen ontstonden, die, in tegenstelling met de kloosterboekerijen, voor ieder toegankelijk waren. Ook de ruime bibliotheekzalen, waar rechts en links van een vrijen doorloop, de eene lezenaar naast de andere stond, dateeren uit dien tijd.

Het systeem om de boeken op lezelaars gereed te leggen werd ook in de door Paus Sixtus V ingerichte bibliotheek van het Vaticaan, alsmede in het door Michel Angelo gebouwde Laurenziana toegepast. Pas in de zestiende eeuw, toen, na de uitvinding van de boekdrukunst, de boekenvoorraad zó toenam, dat de lezelaars de in voorraad zijnde werken bij lange na niet meer konden bevatten, wijzigde men de methode. In plaats van standaard gebruikte men planken om de boeken te bergen. Weldra ging men er toen ook toe over om de

De Leidsche Universiteitsbibliotheek, naar een teekening van Jan Cornelis Wondamus (1610.)

„La Belle Otéro”

Een dorpskind, dat wereldberoemd werd.

En sieraden schonk aan het beeld in een Spaansch kerkje.

EEN klein, wild meisje uit een nietig, Spaansch dorpje zou eens — zij het voor niet langen tijd — een wereldberoemde naam krijgen. En een beeld uit de kerk van dat dorpje, een beeld van de Moeder Gods kreeg van haar de mooiste gewaden van zijde en goud doorweven brokaat; kreeg ook de prachtigste sieraden, zoo kostelijk, zoo schitterend, dat de beelden uit de omringende dorpen kleeren en tooi te leen kregen uit het kerkje van Puente Volga, als er processie werd gehouden.

In dat dorpje dan, waar het mooie beeld in de kerk staat, woonde een jongen van zestien jaar, wiens ouders tot de best gesitueerden van de streek behoorden. Ze leefden van wijnbouw en olijventeelt, en ze hadden veel werkvolk voor den arbeid in hun schuren en op het veld. Tot dat werkvolk behoorde ook een meisje, nogal slordig, nogal vuil in haar gezichtje, maar ondanks dat een opvallend mooi kind.

De zestienjarige jongeman kreeg een aanval van kalverliefde, het mooie meisje behoorde niet tot de bedeesden en op een kwaden dag kwam mama er achter, dat er een scharretpartijtje was tusschen haar zoon en een der leden van haar personeel. Het meisje kreeg de schuld en werd, na een vermaning, die lang niet malsch was, op staanden voet ontslagen.

Zij durfde niet naar haar eigen huisje terug te gaan, bang voor het onvermijdelijke standje en de even onvermijdelijke kastijding, die haar moeder haar zeker zou geven. En dus wist zij niet beter te doen dan weg te loopen naar de naastbijgelegen stad, waar zij eerst door handenarbeid den kost verdiende

bibliotheek, dus de „voorraadschuur” van de eigenlijke leeszaal te scheiden.

Ook pronkzucht spreekt een woordje mee.

Aan de Barokperiode danken wij de weelderige pronkzalen die als boekerij dienst deden. De meest luisterrijke voorbeelden zijn in dit opzicht wel de door Hereza in het Escuriaal ingerichte boekenzaal en de Ambrosiana in Milaan. Hoewel ook voor dien tijd herhaaldelijk een bibliotheek alleen maar werd gesticht om het Hof meer glorie te verlenen, was dit bij de toen heerschende pronkzucht toch in véél sterkere mate het geval. Duitschland was toentertijd het centrum van den internationalen boekhandel, een voorrecht, waaraan de dertigjarige oorlog einde heeft gemaakt. Ook de Duitse bibliotheken, welke voorheen alle een goede reputatie genoten, werden toen door buitenlandsche boekerijen overvleugeld. Wij noemen in dit verband, behalve de in het Escuriaal ondergebrachte verzameling, de Parijsche boekerij van kardinaal Mazarin, waarover men sprak als „het achtste wereldwonder”. Veertigduizend in marokijnleer gebonden deelen stonden ter beschikking van het publiek. Deze bibliotheek was overigens ingericht naar het voorbeeld van de in Engeland.

De Bibliothèque du Roi, die als de grootste boekerij ter wereld bekend stond, verleende Frankrijk jarenlang op het gebied van het bibliotheekwezen een zeker overwicht.

En toch... hoe ijverig men ook bezig was om de collecties uit te breiden, hoeveel tijd, geld en moeite men zich ook getrooste om de bibliotheken op peil te houden en te verrijken, ten slotte waren het niet anders dan boekenshows, rariteiten verzamelingen of, in het gunstigste geval, een mengelmoes van pronkzucht en vlijt. Alleen de hoogste en invloedrijkste kringen uit de maatschappij hadden er daadwerkelijk belangstelling voor.

Als op het einde van de zeventiende eeuw alom in Europa een ware bouwvraag ontstaat, werpt iedereen zich op de bibliotheken. Aan de hoven zoo goed als in de kloosters, in kasteelen, patricierswoningen en gemeentehuizen richt men boekerijen in, die nog

en waar ze al heel gauw de aandacht trok door haar opvallend knap gezichtje. Zij liep nu niet meer ongewassen en onverzorgd rond, zij kleeedde zich beter en het duurde niet lang, of een rijke Engelschman, die „Asschepeestertje” het hof maakte, zorgde er voor, dat ze zich nog beter kon verzorgen. Met dezen vriendelijken beschermer trok ze naar Engeland, waar hij haar al gauw begon te vervelen. Ze wilde meer van de wereld zien en nam dus met beide handen het voorstel van een Franschman aan, om hem te vergezellen naar Parijs, waar hij haar zou laten leeren dansen. Want dansen was haar ideaal.

In de Seinestad werd haar talent ontdekt. Ze ging van het eene theater naar het andere, werd eerst bekend, later beroemd. En ze ging den weg van alle sterren, tot ze het hoogtepunt van glorie had bereikt, tot de heele wereld bewonderend den naam noemde van Carolina Otéro.

Het duurt lang, voordat de reputatie van een tooneelster is doorgedrongen tot een dorpje als Puente Volga. In dat zelfde nest woonde nog altijd dezelfde, eens zoo verliefde jongeling, die nu allang een ingetogen mensch was geworden. Op een goeden dag las hij in zijn dorpskrantje een artikel, waarin verteld werd over zijn gewezen vriendinnetje, dat nu beroemd was geworden. Zij moest het zijn, daar viel niet aan te twijfelen, want ook op het tooneel droeg zij nog haar ouden naam en bovendien vermeldde de krant met begrijpelijken trots, dat de beroemde danseres in de provincie Pontevedra geboren was.

Haar oude vriend voelde zijn hart warmer kloppen, sentimenteële gevoelens kwamen in hem op en hij schreef haar een enthousiasten brief.

Dit schrijven wekte — misschien voor het eerst in langen tijd — bij de gevierde danseres herinneringen aan het dorpje, waar zij geboren was. Kort daarna ontving haar moeder een postwissel, zusjes en broertjes kregen allerlei cadeautjes toegestuurd, zelfs ooms en tantes werden niet vergeten en allen beloofde zij meer, véél meer. Want zij was nu rijk.

Het bleef geschenken regenen en al spoedig was de danseres de weldoenster van haar geboortedorp geworden.

De brief van haar jeugdvriend had zij op vriendelijke wijze beantwoord. Kort daarna arriveerde in Puente Volga een lijvig pakket aan zijn adres en toen hij het open maakte vond hij er, tot zijn verrassing, een weelde in aan zijden weefsels, brokaatstoffen, fluweel en kostbare kanten, kortom alles, waarop vrouwen zoozeer gesteld zijn. Het mooiste ervan was bestemd, zoo luidde een briefje, dat erbij gesloten was, om er kleeren van te maken voor de Heilige Maagd van Puente Volga.

Carolina Otéro in een van haar dansen, zooals die, dertig jaar geleden, geweldigen opgang maakten.

Sinds dien tijd draagt „Nuestra Señora de Puente” de prachtige kleeren, haar geschonken door „La belle Otéro” en de vreemdeling, die dit stillé oord met een bezoek vereerd, wordt, als hij het beeld in de kerk heeft bewonderd, meegenomen naar het kleine, bescheiden huisje, waar „La belle Otéro” geboren is, die nu als een bedaagde matrone van de door haar verdiende sommen ingetogen leeft in Marseille en graag babbelt over haar roem en haar schoonheid, die beide vergankelijk bleken.

Anecdotes van Beroemdheden.

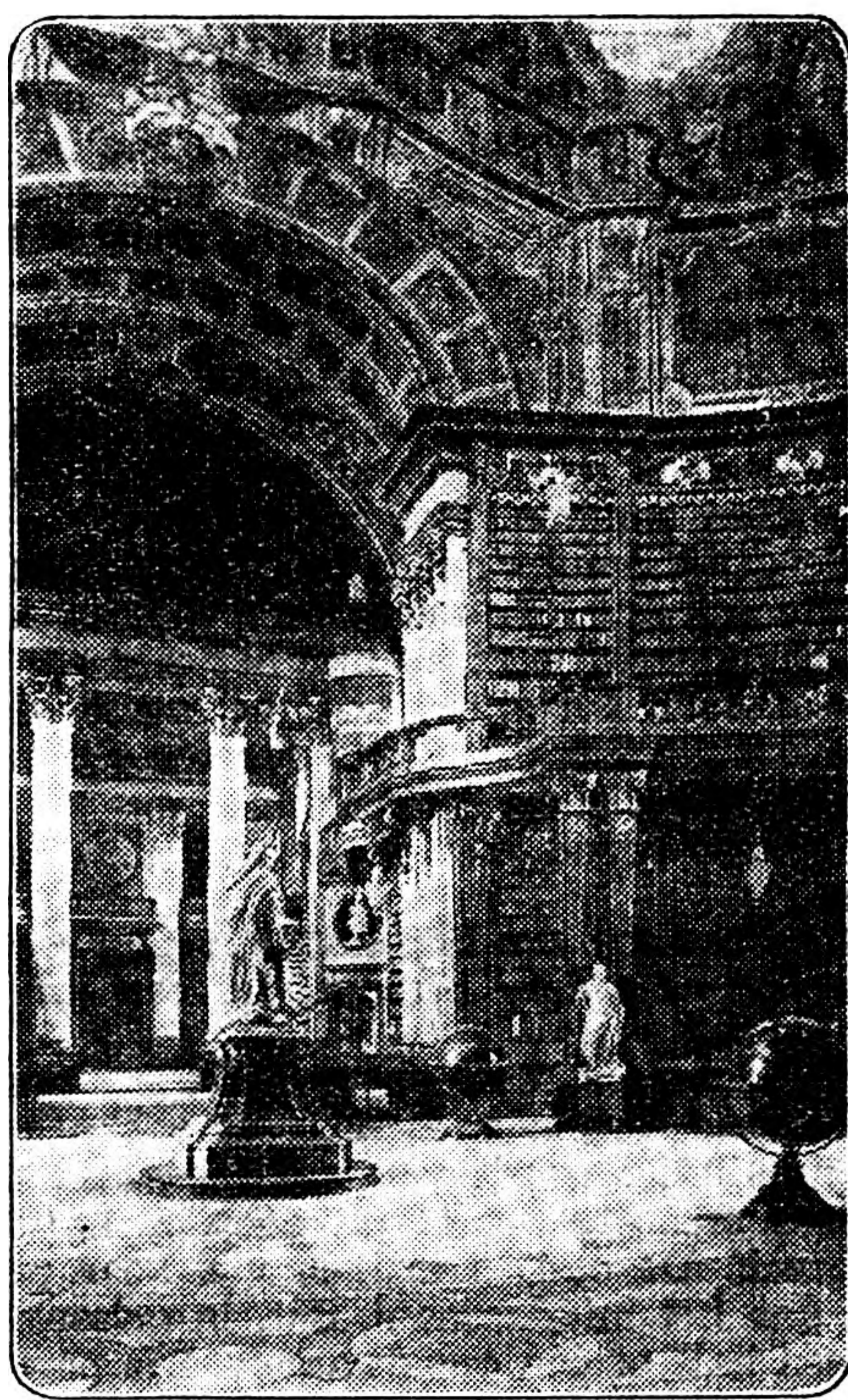
Gilbert dirigeerde een van zijn operettes in een Engelsche badplaats. In de pauze wendde de componist zich tot de musici met de opmerking: „In een zoo klein orkest als het uwe dienen trommel en slagwerk bescheidener te zijn. Wilt ge wel gelooven, mijne heeren, dat ik af en toe de violen niet eens kan hooren.”

En daarop zegt een van de orkestleden: „Mr. Gilbert, dat is een felicitatie waard.”

rigen stijl en kostbare decoratie, de boeken mogen door hun aantal méér dan door hun waarde indruk maken, desniettemin leeren deze vaak buitengewoon rijke zalen ons wat menschelijk vernuft en menscheijke cultuur in de dagen van hun ontstaan vermochten te presteeren. Immers niet alleen, dat de grootste kunstenaars uit hun tijd de teekeningen voor dergelijke bibliotheken ontwierpen, maar ook schilders, beeldhouwers en tal van wat wij tegenwoordig „binnenhuis-artisten” noemen, vonden hier de gelegenheid om hun vleugels uit te slaan.

Pas in de negentiende eeuw wordt de bibliotheek weer wat zij in de Oudheid was, wat zij ook eigenlijk dient te zijn, een plaats waar men zich aan ernstigen, vaak wetenschappelijken, arbeid kan wijden en waar materiaal wordt bijeengebracht dat, niet in de eerste plaats door kostbaarheid of zeldzaamheid de aandacht vraagt, maar dat vooral zijn waarde ontleent aan het feit, dat het een zoo compleet mogelijk geheel vormt. De kern was overal aanwezig en waar de bezittingen der kloosterlingen in handen van den staat overgingen, kregen reeds bestaande of nog op te richten nationale staats- en landsbibliotheken de beschikking over een schat aan nieuw materiaal.

De dwang door Frankrijk den uitgevers opgelegd om dergelijke instellingen exemplaren van hun uitgaven af te staan, werd ook in andere landen overgenomen; en steeds grooter werd het aantal goed geschoolde bibliothecarissen. Ook particuliere verzamelaars gingen meer en meer beseffen dat een op wetenschappelijken grondslag gebaseerde bibliotheek de voorkeur verdient boven een kostbaar en doelloos dilettantisme. Niet alleen dat de bibliotheken hun deuren openzetten voor alle rangen en standen in de maatschappij, maar men zorgde ook voor zindelijke, gemakkelijk te overziene boekerijen, in tegenstelling met vroeger toen zelfs de meest weelderig ingerichte bibliotheken praktisch vaak onbruikbaar bleken terwijl bovendien de zindelijkheid er veel te wenschen overliet. Van hoe oude oorsprong onze boekerijen dus ook mogen zijn, de negentiende eeuw komt de eer toe, het ideaal van de oudheid in dit opzicht het meest te zijn benaderd, terwijl bovendien ook de eerste volksbibliotheken, een novum op dit gebied, in dat tijdperk zijn ontstaan.

Een gedeelte van de groote zaal in de National Bbiliothek te Weenen.

heden ten dage onze bewondering hebben. De bibliotheek werd het centrum van het mondaine leven, maar daarnaast ook de plaats waar men bij voorkeur politiek bedreef of zich in culturele onderwerpen verdiepte.

Dergelijke bibliotheken zijn vrijwel de eenige zichtbare, voor ieder begrijpelijke imposante, getuigen niet alleen van de ontwikkelingsgeschiedenis der boekerijen zèlf, maar ook van het geestelijke leven uit die dagen.

Van de antieke en vroeg-christelijke bibliotheken bleef, jammer genoeg, zoo goed als niets bespaard. Van die uit de middeleeuwen vinden wij nog enkele voorbeelden in Italië (Genua), in Nederland (Zutphen) en in Engeland (Hereford Oxford). Duitschland bezit nog slechts een paar lezernaars in Silezië (Goldberg). Voor de rest moeten wij ons behelpen met beschrijvingen uit dien tijd in woord en beeld. Daarentegen zijn van de in den Barok- en Rococotijd gestichte bibliotheken tot op den huidigen dag een groot aantal bewaard gebleven. Zij mogen ons dan al in de eerste plaats imponeeren door hun weelde-